

Mantelzorg in gezinnen

Gezinnen in Vlaanderen over gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte, het gebruik van betaalde hulp en of men zorg opneemt voor iemand buiten het gezin.

Auteurs: Veronique Vandezande en Veerle Audenaert (Departement Welzijn, Volksgezondheid en gezin)

1 INLEIDING

Het geven en ontvangen van zorg en bijstand staat centraal in vele gezinnen. In eerste instantie denken we dan aan de zorg van ouders voor hun kinderen, maar de zorg binnen gezinnen kan ook van een andere aard zijn. We focussen ons in deze bijdrage met name op de mantelzorg die binnen en buiten de gezinnen in Vlaanderen wordt gegeven. We vatten mantelzorg op als *'het verlenen van hulp aan een familielid of bekende met een hulpbehoefte omwille van een ziekte, een beperking of ouderdom. Het bieden van hulp in het kader van een beroep of vrijwilligerswerk valt daar niet onder'* (Bronselaer e.a., 2016).

Mantelzorg komt vaak voor. Bijna twee op drie personen in het Vlaams Gewest geeft aan hulp of zorg te hebben verleend aan een ziek, gehandicapt of bejaard familielid, kennis of buur in het voorbije jaar (Statistiek Vlaanderen, 2021). Het merendeel hiervan doet dit sporadisch (één of meerdere keren per jaar of maand), maar zo'n elf procent van de bevolking zegt één of meerdere keren per week te helpen of zorgen en zeven procent zegt dit op (bijna) dagelijkse basis te doen (Statistiek Vlaanderen, 2021). De intensieve zorgers zijn wat vaker vrouwen, vaker personen in de leeftijdsgroep van 50 tot 64 jaar en vaker personen met een partner. Maar iedereen kan een mantelzorger zijn, zo vraagt recent onderzoek aandacht voor kinderen en jongeren in deze positie. Zij zorgen dan meestal voor een van hun ouders of siblings (Vandezande e.a., 2021). Recent publiceerde de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin het Mantelzorgplan 2022 - 2024, waarin de erkenning, herkenning en ondersteuning van mantelzorgers centraal staat. Ook in dit plan is er (onder andere) aandacht voor jonge mantelzorgers en wordt het gezin benoemd als plek en/of context waarin de mantelzorg plaatsheeft.

In deze bijdrage verkennen we de resultaten van de gezinsenquête 2021 met betrekking tot het thema mantelzorg. Hierbij laten we ons leiden door **de volgende onderzoeksvragen**:

1. Hoe vaak komen specifieke zorgbehoeften omwille van een beperking, ziekte of ouderdom voor binnen gezinnen in Vlaanderen?
 - 1.1 Zijn er verschillen naar achtergrondkenmerken van deze gezinnen?
 - 1.2 Maken gezinnen gebruik van betaalde hulp bij het voorzien in deze behoefte? Zo ja, welke vormen van betaalde hulp gebruikt men dan en in welke mate is men bij het verlenen van zorg geholpen door deze betaalde hulp?
2. In hoeverre bieden gezinnen hulp of zorg buiten het gezin? Aan wie?
3. In hoeverre voelen gezinnen zich belast door het opnemen van zorg, zowel binnen als buiten hun eigen gezin?
4. Wat kan de gezinnen helpen bij het opnemen van de zorg of hulp die ze bieden?
5. Zijn er verschillen met 2016?

Leeswijzer

We beperken ons in deze bijdrage met een eerste verwerking van de gegevens uit de gezinsenquête tot een schets van mantelzorg in gezinnen in Vlaanderen. We gebruiken de term ‘mantelzorg’ in deze bijdrage overkoepelend voor zowel (1) het hebben van een gezinslid met een specifieke zorgbehoefte omwille van een beperking, ziekte of ouderdom’, als voor (2) het hulp bieden of zorg dragen voor iemand buiten het gezin. We gaan er hierbij vanuit dat als er dergelijke specifieke zorgbehoefte is in een gezin, er in dit gezin ook mantelzorg gegeven wordt.

De percentages zijn gewogen percentages zodat ze representatief zijn voor de populatie gezinnen in het Vlaamse Gewest met minstens één kind jonger dan 25 jaar, zoals gekend in het Rijksregister, voor de kenmerken geslacht, leeftijd, gezinstype en herkomst. Bij de gewogen percentages geven we – ter informatie – ook telkens het aantal respondenten (niet gewogen n) mee waarop de percentages zijn berekend. Anders dan in de vorige editie van de gezinsenquête hebben we ook gezinnen bevestigd wiens kind jonger dan 25 jaar niet (langer) officieel inwoont. Op deze manier konden we gescheiden ouders wiens kind(eren) officieel bij de ex-partner is/zijn gedomicilieerd, beter insluiten in de gezinsenquête. Ook andere ouders wiens kinderen jonger dan 25 jaar niet (langer) officieel inwonen, worden nu meegenomen in de gezinsenquête, waaronder een deel alleenstaanden en leggestgezinnen. Zo slagen we er in om een beter beeld van gezinnen in Vlaanderen te geven. Meer informatie over de gewijzigde onderzoeksopzet is te vinden in het methodologisch rapport (Audenaert, 2022a).

Betekenisvolle verbanden tussen twee kenmerken werden veelal getoetst aan de hand van de Pearson Chikwadraattoets. Indien de gebruikte toets hiervan afwijkt, wordt dit telkens duidelijk weergegeven. Het niveau van significantie wordt weergegeven met * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; en *** $p < 0,001$ of n.s. (niet significant). We bekijken telkens of er een samenhang is met geslacht, leeftijd, herkomst en het opleidingsniveau van de respondent. Dit vullen we, waar wenselijk, aan met relevante achtergrondkenmerken. Omdat de gegevens werden verzameld tijdens één enkel bevestigingsmoment en we ons in deze bijdrage hoofdzakelijk beperkten tot een bivariate beschrijving, kunnen we geen uitspraken doen over oorzakelijke verbanden tussen kenmerken van respondenten.

Wel geven we waar mogelijk een vergelijking met de resultaten uit 2016 mee, met dien verstande dus dat eventuele verschillen tussen 2016 en 2021 ook kunnen te wijten zijn aan het verschil in steekproeftrekken. Dit wordt telkens aangegeven. Daarnaast geeft de bijzondere periode waarin de gezinsenquête werd afgenomen, maart - april 2021, een bepaalde kleur aan de resultaten. Het was een periode waarin de vaccinatiecampagne voor de meest kwetsbaren reeds was opgestart en vaccinatie voor de hele bevolking in het vooruitzicht lag, maar

waarin omwille van de opnieuw toenemende besmettingscijfers en ziekenhuisopnames een hele reeks van vrijheidsbeperkende maatregelen (opnieuw) werden ingevoerd, waaronder de sluiting van niet-medische contactberoepen, verplicht thuiswerken, winkelen op afspraak, een verlenging van de Paasvakantie (Paaspauze) en een beperking op vrijetijdsactiviteiten. Ook het aantal contactpersonen, zowel binnenhuis als buitenshuis, ging opnieuw van tien naar vier¹.

2 SPECIFIEKE ZORGBEHOEFTE BINNEN GEZINNEN

2.1 ZORGBEHOEFTE IN HET GEZIN DOOR BEPERKING, ZIEKTE OF OUDERDOM

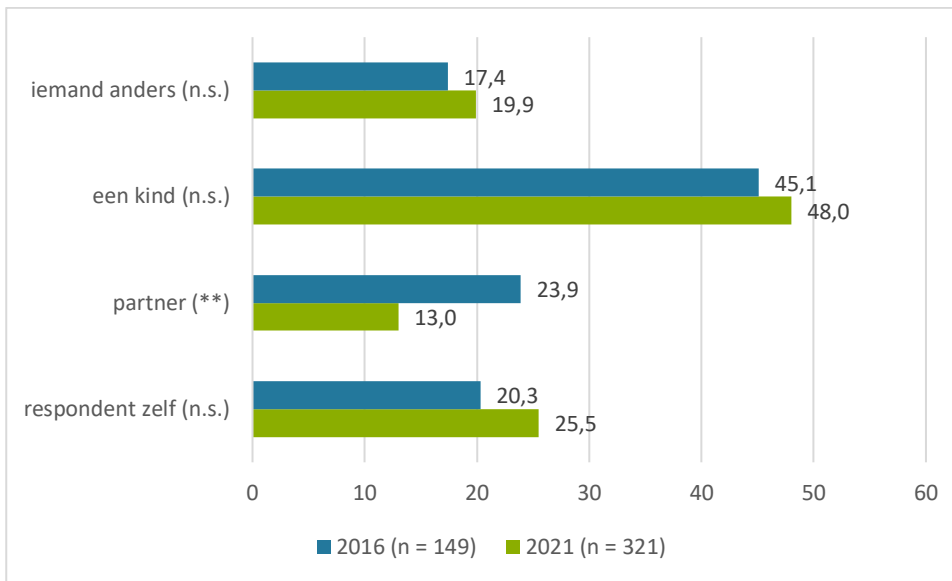
We vroegen aan de respondenten: *‘Heeft uzelf, of een of meerdere leden van uw gezin een specifieke zorgbehoefte omwille van een beperking, ziekte of ouderdom?’*. In tabel 1 zien we dat er in 10% van de gezinnen in Vlaanderen een gezinslid is met dergelijke specifieke zorgbehoefte. In vergelijking met 2016, waar 7% van de respondenten aangaf dat er een gezinslid was met een specifieke zorgbehoefte, betekent dat een kleine, maar significante toename². Dit verschil blijft overeind na controle voor het verschil in steekproeftrekken, dus we kunnen stellen dat in 2021 er iets meer gezinnen zijn die worden geconfronteerd met een specifieke zorgbehoefte in het gezin.

Aan deze gezinnen werd vervolgens gevraagd wie deze zorgbehoefte heeft. De resultaten zijn te vinden in figuur 1. In bijna de helft van de gezinnen is het een kind in het gezin dat een specifieke zorgbehoefte heeft. In een vierde van de gevallen is het de respondent zelf. In een vijfde gaat het om ‘iemand anders’, en tot slot in 13% om de partner. Deze percentages verschillen niet significant van de percentages in 2016, behalve voor de partner. In 2016 had de partner een specifieke zorgbehoefte in 23,9% van de gezinnen. We kunnen dit verschil niet verklaren.

¹ [Nieuwsbrieven Coronavirus COVID-19 \(info-coronavirus.be\)](https://www.info-coronavirus.be)

² Wanneer we controleren voor het verschil in steekproeftrekken tussen 2016 en 2021 en dus alleen de respondenten bekijken die officieel samenwonen met hun kind jonger dan 25 jaar (zie inleiding), dan zien we een vergelijkbaar percentage voor 2021 (10,1%) en bijgevolg nog steeds een betekenisvol verschil met 2016: $p < 0,001$.

Figuur 1. Wie in het gezin heeft een specifieke zorgbehoefte omwille van een beperking, ziekte of ouderdom naar jaar van bevraging (percentages)

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016-2021

Vervolgens gaan we na of de aanwezigheid van gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte verschilt naar bepaalde achtergrondkenmerken (tabel 1). We zien geen significante verschillen naar het geslacht en de herkomst van de respondent. Er zijn wel significante verschillen naar leeftijd, diploma, werkuren van de vrouw, gezinsvorm, aantal kinderen en naar de leeftijd van het jongste kind. In wat volgt bespreken we deze verschillen.

Het aandeel gezinnen met een specifieke zorgbehoefte stijgt stelselmatig met de leeftijd van de respondent. Wanneer we deze cijfers verder analyseren, zien we dat dit verschil voornamelijk toe te schrijven is aan leeftijdsverschillen bij de mannen. Bij mannen jonger dan 35 jaar bedraagt het percentage 4,9%, bij mannen van 55 jaar en ouder is dat 14,8%. De verschillen bij vrouwen zijn ook aanwezig, maar (net) niet significant (zie figuur 2). Personen met een lagere opleiding hebben vaker (15,3%) één of meerdere gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte dan hoger opgeleiden (8,5% voor de respondenten met een diploma hoger onderwijs of universiteit). Wanneer vrouwen niet of minder dan halftijds werken, is er veel vaker ook een specifieke zorgbehoefte in het gezin dan wanneer vrouwen deeltijds of voltijds werken (21,1% tegenover 8,6% en 5,8%).

Een specifieke zorgbehoefte komt ook meer voor bij alleenstaande ouders (13,1%) dan bij intacte (8,8%) of samengestelde gezinnen (7,9%). Dat is niet onverwacht. Alleenstaande ouders zijn ook gemiddeld wat ouder (zie [de samenstelling van het gezin](#) (Audenaert, 2022c)). We zien een hoger percentage gezinnen met een specifieke zorgbehoefte bij de gezinnen met geen (15,7%) of met drie kinderen (14%); wanneer er 1, 2 of 4 of meer kinderen zijn ligt het percentage beduidend lager. Tot slot zien we een lager percentage gezinnen met een specifieke zorgbehoefte bij de gezinnen waarvan het jongste kind tussen 0 en 2 jaar is (4,3%), voor de oudere leeftijdscategorieën van het jongste kind ligt het percentage dicht bij het gemiddelde.

Tabel 1. Aanwezigheid van gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte en het gebruik van betaalde hulp voor deze zorg naar achtergrondkenmerken (percentages)

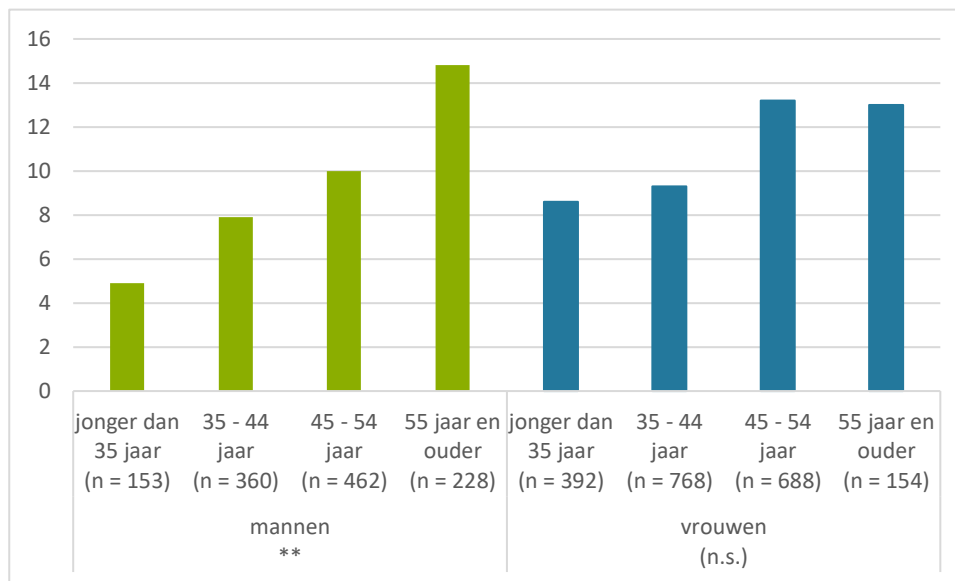
	Eén of meerdere gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte		% dat betaalde hulp gebruikt voor gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte	
		<i>n</i>		<i>n</i>
Totaal	10,0	3.205	39,2	323
Geslacht	n.s.		*	
mannen			32,3	113
vrouwen			44,4	210
Leeftijd	***		n.s.	
jonger dan 35 jaar	7,2	545		
35 - 44 jaar	8,7	1.128		
45 - 54 jaar	11,7	1.150		
55 jaar en ouder	14,2	382		
Herkomst	n.s.		**	
België			45,5	254
EU ⁺			/	28
niet-EU ⁺			25,6	41
Diploma	***		*	
lager secundair onderwijs	15,3	392	27,8	59
hoger secundair onderwijs	10,4	848	36,3	86
hoger onderwijs of universiteit	8,5	1.859	44,8	166
Werkuren vrouw³	***		n.s.	
voltijds	5,8	1.392		
deeltijds	8,6	1.106		
niet of minder dan halftijds	21,1	504		
Gezinsvorm	**		***	
intact gezin	8,8	2.070	32,6	186
alleenstaande ouder	13,1	567	57,6	72
samengesteld gezin	7,9	376	49,2	31
Aantal kinderen	**		n.s.	
geen kinderen	15,7	97		
1 kind	8,4	943		
2 kinderen	8,8	1.417		
3 kinderen	14,0	499		
4 of meer kinderen	9,9	154		
Leeftijd jongste kind	***		**	
0 - 2 jaar	4,3	518	/	21
3 - 5 jaar	10,6	346	24,8	36
6 - 11 jaar	9,5	714	54,3	73
12 - 17 jaar	12,2	688	50,3	81
18 - 24 jaar	9,7	631	40,2	60

Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Pearson χ^2 voor verschillen in de aanwezigheid van gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte). Wanneer *n* < 100 zijn percentages minder betrouwbaar en wanneer *n* < 30 worden percentages niet meer weergegeven.

BRON: GEZINSENQUÊTE 2021

³ Niet werken werd afgebakend als minder dan 5 uren per week werken; minder dan halftijds werken is dan 5 tot 18 uren (beiden werden hier samengenomen); deeltijds werken is 18 tot 36 uren en voltijds werken is 36 uren per week of meer werken.

Figuur 2. Aandelen mannen en vrouwen in een gezin met een specifieke zorgbehoefte omwille van een beperking, ziekte of ouderdom, naar leeftijd (percentages)

Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Pearson χ^2 voor verschillen in de aanwezigheid van gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte).

BRON: GEZINSENQUÊTE 2021

2.2 BETAALDE HULP

39,2% van de respondenten die aangeven dat er een gezinslid is met een specifieke zorgbehoefte omwille van een beperking, ziekte of ouderdom, geeft aan beroep te doen op betaalde hulp voor de zorg voor deze persoon. Vergeleken met 2016, toen 24,7% van de respondenten aangaf hiervoor beroep te doen op betaalde hulp, zien we een stijging met bijna 15 procentpunten⁴. Wie gebruik maakt van betaalde hulp, doet dat anno 2021 gemiddeld genomen 8 uren en 32 minuten per week. Er is echter veel variatie en het gemiddelde wordt sterk beïnvloed door enkele gezinnen wiens gezinslid met een specifieke zorgbehoefte permanent in een residentiële voorziening verblijft. De mediaanwaarde bedraagt 1 uur en 53 minuten hulp per week.

In tabel 1 vinden we het gebruik van betaalde hulp naar achtergrondkenmerken terug. Mannen rapporteren vaker (32,3%) dat zij of hun gezin geen gebruik maken van betaalde hulp voor de zorg voor het gezinslid dan vrouwen (44,4%). Personen met een niet-EU⁺-herkomst (25,6%) zeggen minder vaak gebruik te maken van betaalde hulp dan personen met een Belgische herkomst (45,5%). Hoe lager het behaalde diploma, hoe minder vaak het gezin gebruik maakt van betaalde hulp voor de zorgbehoefte in het gezin. Als de persoon ten hoogste een diploma lager secundair behaalde, maakt 27,8% van de gezinnen gebruik van betaalde hulp; als dat hoger secundair onderwijs is, bedraagt het percentage 36,3% en als dat hoger onderwijs of universiteit is 44,8%.

Meer dan de helft van de alleenstaande ouders (57,6%) maakt gebruik van betaalde hulp als er een specifieke zorgbehoefte is in het gezin. Dit is meer dan de samengestelde gezinnen (49,2%), en veel meer dan de intacte gezinnen (32,6%). Tot slot zien we ook significante verschillen naargelang de leeftijd van het jongste kind in het gezin. Voor de jongste categorie kinderen zijn er niet genoeg respondenten om betrouwbare uitspraken te

⁴ Verschillen in het gebruik van betaalde hulp voor specifieke zorgbehoeften in het gezin naar jaar van bevraging: Pearson χ^2 met p < 0,01. Dit verschil blijft behouden na controle voor het verschil in steekproeftrekken Wanneer we de respondenten beperken tot degenen wiens kind officieel inwoont, dan zien we immers dat 38,8% van de respondenten met een zorgbehoefte in het gezin, aangeeft beroep te doen op betaalde hulp.

kunnen doen, maar in de categorie 3 - 5-jarigen zien we dat er significant minder (24,8%) beroep wordt gedaan op betaalde hulp in gezinnen met een specifieke zorgbehoefte. In de categorie 6 - 11-jarigen wordt er het meest (54,3%) beroep gedaan op betaalde hulp. Als het jongste kind in het gezin tussen 12 en 17 jaar is of tussen 18 en 24 jaar, vallen de percentages waarin beroep wordt gedaan op betaalde hulp voor een specifieke zorgbehoefte daar tussenin.

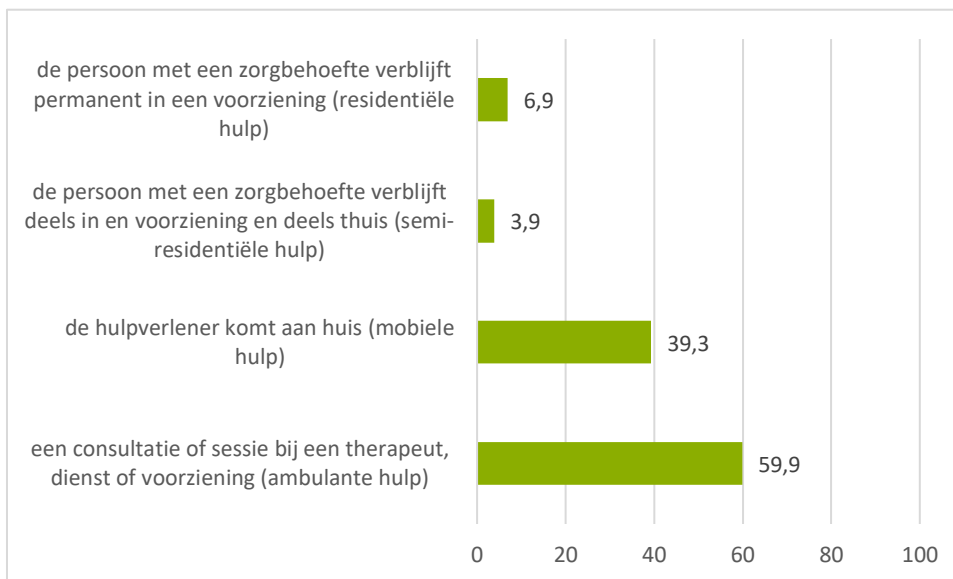
Voor de achtergrondkenmerken leeftijd, werkuren van de vrouw en aantal kinderen in het gezin zien we geen significante verschillen in het al dan niet beroep doen op betaalde hulp voor de specifieke zorgbehoefte.

Van welke soort betaalde hulp maakt het gezin gebruik en voelt men zich geholpen?

Deze informatie is te vinden in figuur 3. In de meerderheid van de gevallen, bijna 60%, gaat het om ambulante hulp, met name een consultatie of sessie bij een therapeut, dienst of voorziening. In 39,3% gaat het om mobiele hulp waarbij een hulpverlener aan huis komt. In bijna 7% is er residentiële hulp waarbij de persoon met een zorgbehoefte permanent in een voorziening verblijft. En in een klein aantal gevallen (bijna 4%) gaat het om semi-residentiële hulp waar de persoon ook nog deels thuis verblijft.

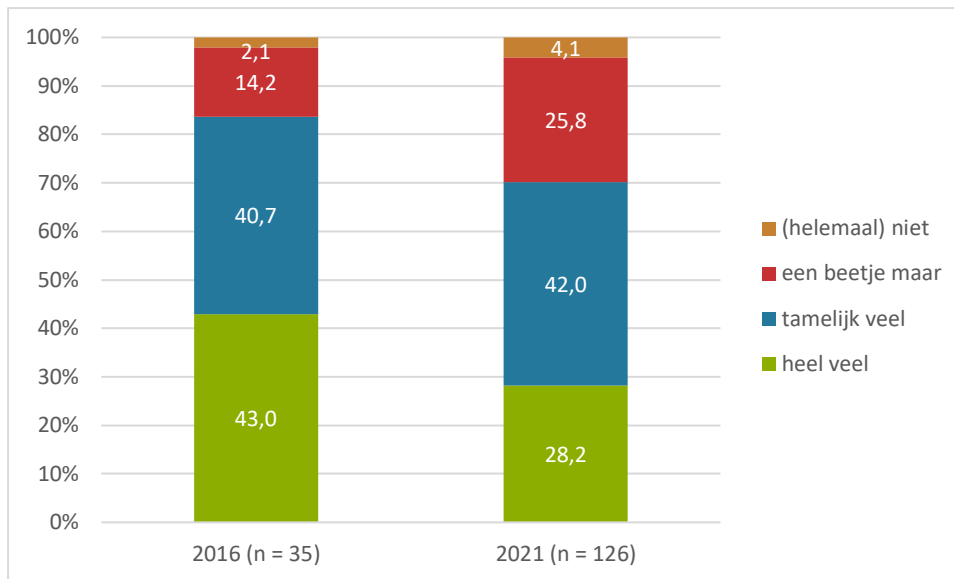
28,2% van de respondenten zegt dat deze hulp hen of het gezin heel veel geholpen heeft bij het opnemen van de zorg, 42% van hen zegt tamelijk veel (resultaten in figuur 4). Maar ook 30% is minder tevreden: 25,8% zegt dat het maar een beetje geholpen heeft, en 4,1% zegt (helemaal) niet. Er lijkt een verschuiving te zijn naar meer ontevredenheid met de hulp in vergelijking met 2016, maar dit verschil is niet significant.

Figuur 3. Soort hulpverlening waarop men beroep doet voor de zorg voor gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte (percentages, n = 125)

BRON: GEZINSENQUÊTE 2021

Figuur 4. Mate waarin men zich geholpen voelt door de betaalde hulp voor de zorg voor gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte (percentages)

Significantieniveau: Verschillen in de mate waarin men zich geholpen voelt naar jaar van bevraging: Pearson χ^2 met $p = 0,2779$ (n.s.).

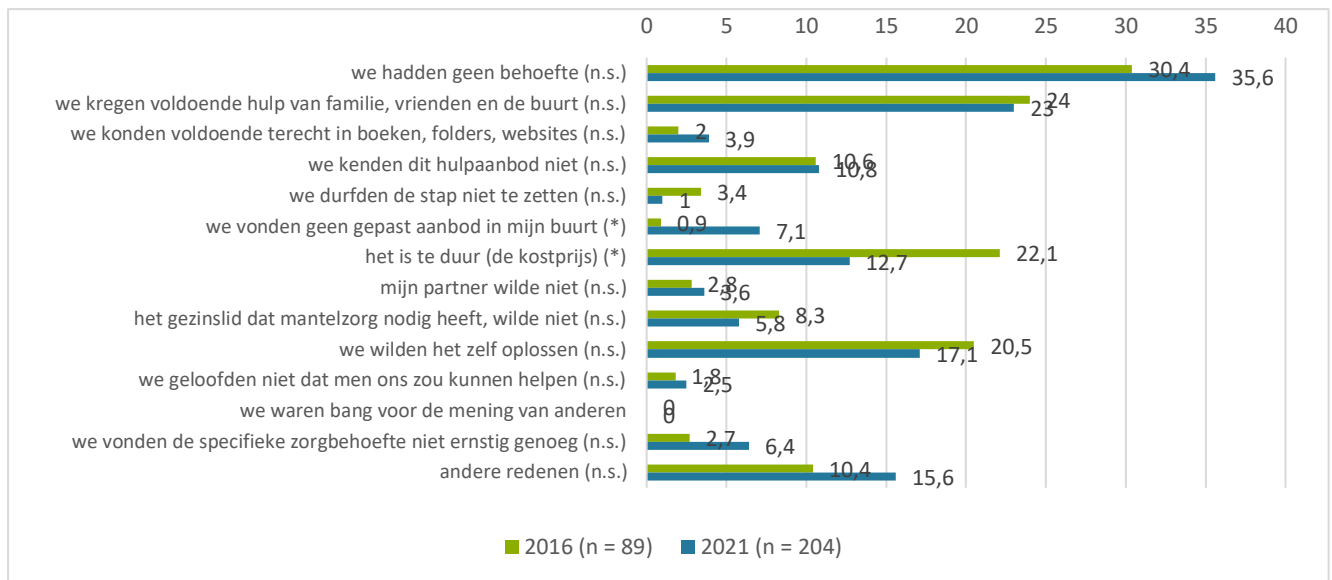
[BRON: GEZINSENQUÊTE 2016-2021](#)

Aan de respondenten die een gezinslid met een specifieke zorgbehoefte hadden en die aangaven geen gebruik te maken van betaalde hulp, werd gevraagd: *‘Waarom heeft u of uw gezin geen beroep gedaan op betaalde hulp bij de zorg voor dit/deze gezinslid(leden)?’* Vervolgens werd een lijst van 14 mogelijke redenen gepresenteerd waarvan de respondenten er meerdere konden aankruisen. De resultaten worden weergegeven in figuur 5.

Het vaakst vermeldt men dat er geen behoefte was aan betaalde hulp (35,6%), dat men voldoende hulp kreeg van familie, vrienden of de buurt (23%) en/of dat men het zelf wilde oplossen (17,1%). Vervolgens komen er een aantal aanbodgerelateerde redenen aan bod. Door 12,7% van de respondenten wordt de kostprijs als reden vernoemd om geen betaalde hulp te gebruiken. 10,8% kent het hulpaanbod niet en 7,1% zegt dat er geen gepast aanbod in de buurt was. De overige redenen worden door minder dan 6% van de respondenten aangekruist. Wel 15,6% van hen geeft aan dat er een ‘andere reden’ is waarom er geen gebruik werd gemaakt van betaalde hulp.

Er zijn niet veel verschillen met de redenen aangegeven in 2016. ‘We vonden geen gepast aanbod in de buurt’ werd in 2016 minder vaak aangekruist en ‘het is te duur’ vaker.

Figuur 5. Redenen om geen gebruik te maken van betaalde hulp voor de zorg voor een gezinslid met een specifieke zorgbehoefte omwille van een beperking, ziekte of ouderdom (percentages)

Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Pearson χ^2)

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016-2021

3 MANTELZORG BUITEN HET GEZIN

3.1 IS ER IEMAND BUITEN HET GEZIN VOOR WIE MEN HULP BIEDT OF ZORG DRAAGT?

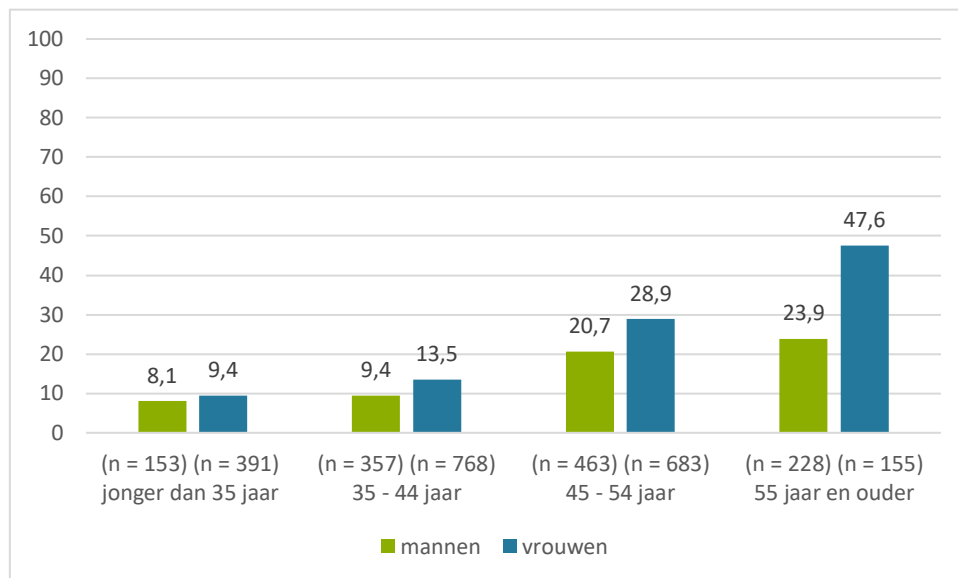
In deze sectie gaan we na of het gezin van de respondent hulp biedt of zorg draagt voor iemand buiten het gezin. We vroegen in de gezinsenquête immers: *‘Is er iemand aan wie u of uw gezin hulp biedt of zorgt draagt buiten uw gezin?’* Wanneer we deze vraag stellen antwoordt 18,1% van de respondenten bevestigend. Dit is een significante toename ten aanzien van 2016. Het percentage respondenten dat aangaf dat zichzelf of iemand anders in het gezin mantelzorger was voor iemand buiten het gezin bedroeg toen 7,8%. Dit verschil blijft overeind na controle voor het verschil in steekproeftrekken⁵. We zien twee mogelijke verklaringen voor deze relatief sterke stijging. Enerzijds kunnen we het interpreteren in het licht van de coronapandemie waar men wellicht vaker hulp heeft verleend aan kwetsbare personen om ze niet bloot te stellen aan het virus. We denken dan bijvoorbeeld aan het doen van boodschappen. Daarnaast kan er ook een methode-effect aan het werk zijn. In 2016 hebben we de vraag aan respondenten wat nauwer geformuleerd, met name: *‘Bent u of is iemand anders in uw gezin mantelzorger voor één of meerdere personen die niet tot uw gezin behoren?’*. In 2021 gebruikten we de term ‘mantelzorger’ niet, wat er misschien toe heeft geleid dat meer mensen aangaven hulp te bieden of zorg te dragen.

Vervolgens gaan we in tabel 2 na of er significante verschillen zijn in het mantelzorg geven buiten het gezin naar verschillende achtergrondkenmerken. We zien geen significante verschillen naargelang het diploma van de respondent en het aantal kinderen in het gezin. De overige verschillen zijn wel significant.

⁵ Verschil in het bieden van hulp aan of zorg dragen voor iemand buiten het gezin naar jaar van bevragen: Pearson χ^2 met $p < 0,001$. Het verschil blijft na controle voor het verschil in steekproeftrekken. 18,2% van de respondenten wiens kind officieel inwoont, geeft aan dat hij of zij of iemand anders in het gezin hulp biedt of zorg draagt voor iemand buiten het gezin.

20,5% van de vrouwen rapporteert dat zij zelf of hun gezin hulp bieden of zorg dragen buiten het gezin; bij mannen is dat slechts 15,5%. Het aandeel gezinnen dat mantelzorg biedt buiten het gezin stijgt stelselmatig met de leeftijd. Voor de jongste groep respondenten (onder 35 jaar) bedraagt het percentage 8,9%, voor de oudste groep (55 jaar en ouder) is dat 32,5%. Uit de resultaten in figuur 6 blijkt dat het geslachtsverschil anders is naargelang de leeftijd van de respondent. Voor beide geslachten wordt er meer aan mantelzorg gedaan in de oudere leeftijdscategorieën, maar het verschil tussen mannen en vrouwen wordt groter met de leeftijd. In de leeftijdscategorie jonger dan 35 jaar bedragen de percentages respectievelijk 8,1% voor mannen en 9,4% voor vrouwen, een verschil van 1,3 procentpunten. Dit verschil loopt op tot 4,1, 8,2 en tot slot 23,7 procentpunten in de categorie 55 jaar en ouder.

Figuur 6. Hulp aan of zorg voor iemand buiten het gezin naar geslacht en leeftijd (percentages)

Significantieniveau: Pearson χ^2 met $p < 0,001$ zowel voor mannen als voor vrouwen.

[BRON: GEZINSENQUÊTE 2021](#)

In de gezinnen van personen met een Belgische herkomst blijkt er meer mantelzorg buitenshuis te worden gegeven (20,2%) dan bij gezinnen van personen met EU+ (12%) of niet-EU+-herkomst (13,3%). Er wordt meer mantelzorg buiten het gezin gegeven naarmate de vrouw in het gezin minder werkt: 16,4% bij voltijds werken, 18,8% bij deeltijds werken en 21,6% bij niet of minder dan halftijds werken. Alleenstaande ouders geven significant vaker mantelzorg buiten het gezin (21,5%) dan intacte of samengestelde gezinnen (beide 16,6%), wat wellicht mede te maken heeft met het feit dat alleenstaande ouders gemiddeld genomen wat ouder zijn (zie eerder, Audenaert, 2022c). Tot slot zijn de verschillen naargelang de leeftijd van het jongste kind in het gezin significant. Gezinnen met jongste kinderen in de leeftijdscategorieën 3 - 5 jaar en 18 - 24 jaar geven iets vaker mantelzorg buiten het gezin dan de andere gezinnen (telkens 21,5% in vergelijking met 16,6%).

Tabel 2. Hulp aan of zorg voor iemand buiten het gezin, naar achtergrondkenmerken (percentages)

			<i>n</i>
Totaal		18,1	3.198
Geslacht		***	
	mannen	15,5	1.201
	vrouwen	20,5	1.997
Leeftijd		***	
	jonger dan 35 jaar	8,9	544
	35 - 44 jaar	11,7	1.125
	45 - 54 jaar	24,9	1.146
	55 jaar en ouder	32,5	383
Herkomst		***	
	België	20,2	2.573
	EU⁺	12,0	277
	niet-EU⁺	13,3	348
Diploma		n.s.	
Werkuren vrouw		*	
	voltijds	16,4	1.391
	deeltijds	18,8	1.105
	niet of minder dan halftijds	21,6	502
Gezinsvorm		**	
	intact gezin	16,6	2.063
	alleenstaande ouder	21,5	567
	samengesteld gezin	16,6	381
Aantal kinderen		n.s.	
Leeftijd jongste kind		***	
	0 - 2 jaar	16,6	516
	3 - 5 jaar	21,5	347
	6 - 11 jaar	16,6	713
	12 - 17 jaar	16,6	688
	18 - 24 jaar	21,5	633

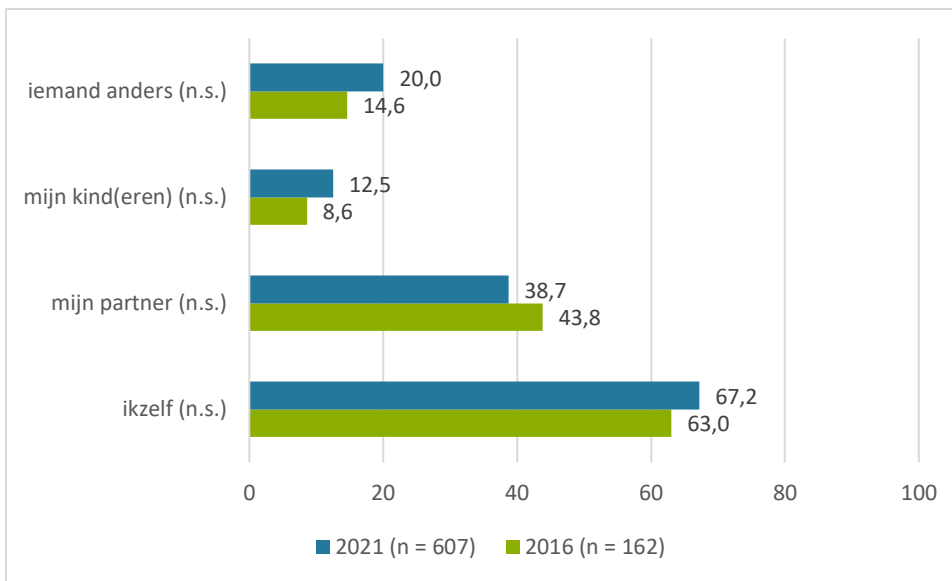
Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Pearson χ^2).

BRON: [GEZINSENQUÊTE 2021](#)

3.2 WIE VERSTREKT HULP AAN WIE?

In figuur 7 kunnen we zien dat het meestal de respondent zelf is die hulp verleent aan de persoon met de hulpbehoefte buiten het gezin, dat is zo in 67,2% van de gevallen. In 38,7% verleent (ook) de partner hulp of zorg. Bij verdere analyse zien we hier een geslachtsverschil: mannen geven zichzelf minder vaak op (58,2%) dan vrouwen (73,5%), en mannen zeggen vaker dan vrouwen dat de partner hulp biedt (53,7% versus 28,2%). Bij 12,5% zijn dat (ook) één of meerdere kinderen en in 20% is dat iemand anders. De verschillen met 2016 zijn niet significant.

Figuur 7. Wie in het gezin verleent hulp of draagt zorg voor iemand buiten het gezin, naar jaar van bevraging (percentages)

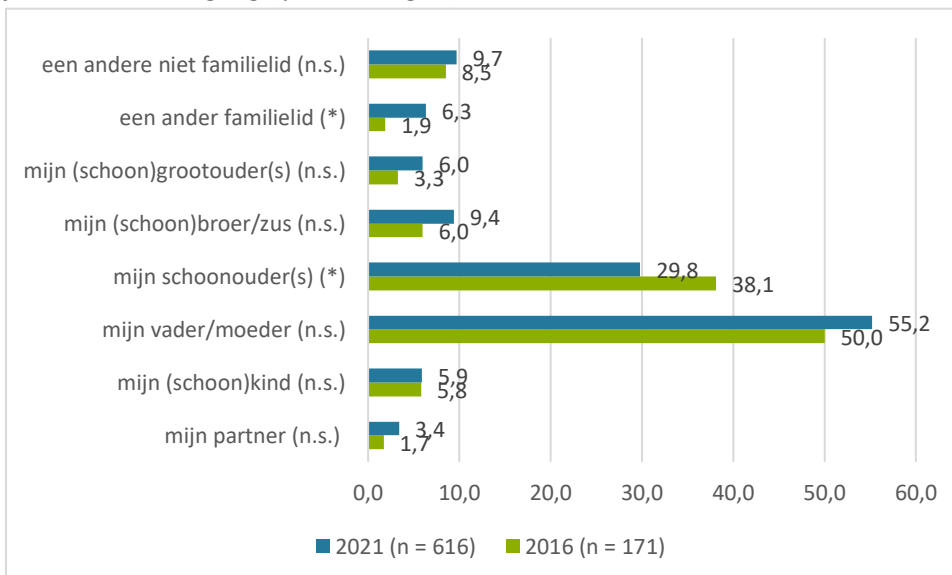

Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Pearson χ^2).

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016-2021

Wie is dan de hulpontvanger (figuur 8)? Meestal gaat het om één of beide ouders van de respondent (55,2%), vervolgens om de schoonouders (29,8%). In volgorde van vaakst voorkomend gaat het nog om een ander niet-familieelid (9,7%), een (schoon)broer of zus (9,4%), een ander familieelid (6,3%), (schoon)grootouders (6%), een (schoon)kind (5,9%) of om de partner (3,4%). Er zijn niet veel significante verschillen met 2016. Er wordt in 2021 wat minder vaak hulp gegeven aan schoonouders en wat vaker aan andere familieleden.

Figuur 8. Aan wie buiten het gezin wordt hulp verleend of voor wie wordt zorg gedragen, naar jaar van bevraging (percentages)

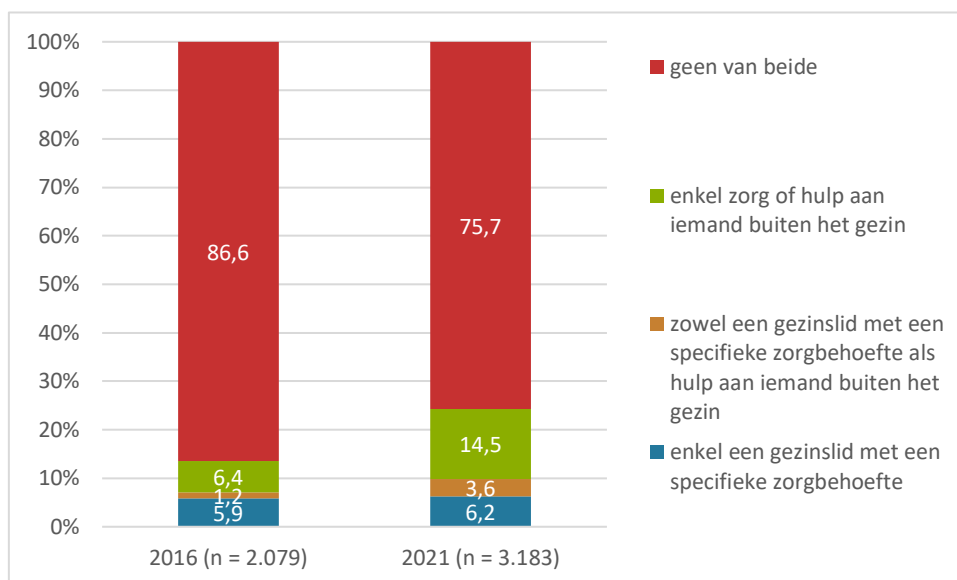

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016-2021

4 BELASTING DOOR DE MANTELZORG BINNEN EN BUITEN HET GEZIN

In deze sectie bespreken we of de respondenten de mantelzorg binnen en/of buiten hun gezin al dan niet als belastend ervaren voor zichzelf of voor hun gezin. Daarvoor bekijken we eerst in hoeverre men binnen en buiten het gezin geconfronteerd wordt met mantelzorg (figuur 9). Bij ongeveer drie op vier personen (75,7%) wordt er geen mantelzorg verleend. 14,5% geeft zorg of hulp aan iemand buiten het gezin en 6,2% heeft een gezinslid met een specifieke zorgbehoefte. Tot slot zegt 3,6% van de respondenten dat er zowel een gezinslid met een specifieke zorgbehoefte is als dat er hulp wordt verleend aan iemand buiten het gezin. We kunnen dus stellen dat er in 24,3% van de gezinnen in Vlaanderen mantelzorg verleend wordt. Dit is beduidend en significant meer dan in 2016, toen dat in 13,5% van de gezinnen het geval was. Alle bevraagde vormen van mantelzorg zijn toegenomen, maar de zorg buiten het gezin het meest, van 6,4% naar 14,5%.⁶

Figuur 9. Mate waarin gezinnen zelf een gezinslid hebben met een specifieke zorgbehoefte en/of hulp verlenen aan iemand buiten het gezin, naar jaar van bevraging (percentages)

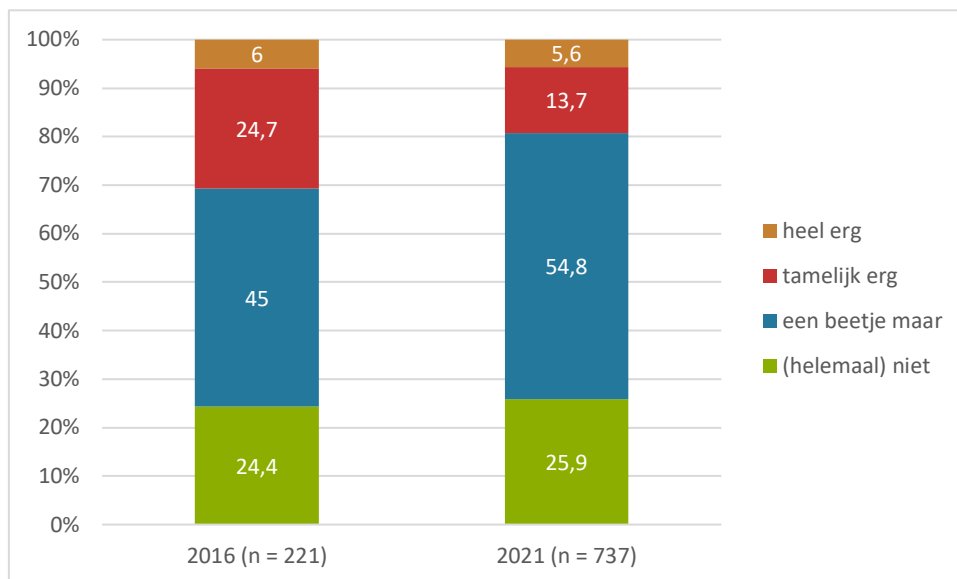
Significantieniveau: Verschil tussen 2016 en 2021: Pearson χ^2 met $p < 0,001$.

BRON: [GEZINSENQUÊTE 2016-2021](#)

Hoe belastend is deze zorg voor gezinnen? 25,9% van de respondenten zegt dat zij of hun gezin de hulp of zorg (helemaal) niet belastend vinden (zie figuur 10). 54,8% zegt 'een beetje maar'. 13,7% zegt dat de hulp of zorg 'tamelijk erg' belastend is en tot slot zegt 5,6% dat het 'heel erg' belastend is. Als we dat vergelijken met de mate van belasting in 2016, betekent dat een significante, relatieve daling van de ervaren belasting in gezinnen die mantelzorg verlenen (figuur 10). Dit kan te maken hebben met het groter aandeel gezinnen dat mantelzorg buitenshuis verleent.

⁶ We moeten er wel opnieuw op wijzen dat er een methode-effect aan het werk kan zijn. In 2016 werd de vraag naar zorg buiten het gezin nauwer geformuleerd dan in 2021, wat wellicht ook voor deze stijging in de percentages zorgt.

Figuur 10. Mate van belasting voor gezinnen die of zelf een gezinslid hebben met een specifieke zorgbehoefte en/of hulp verlenen aan iemand buiten het gezin, naar jaar van bevraging (percentages)

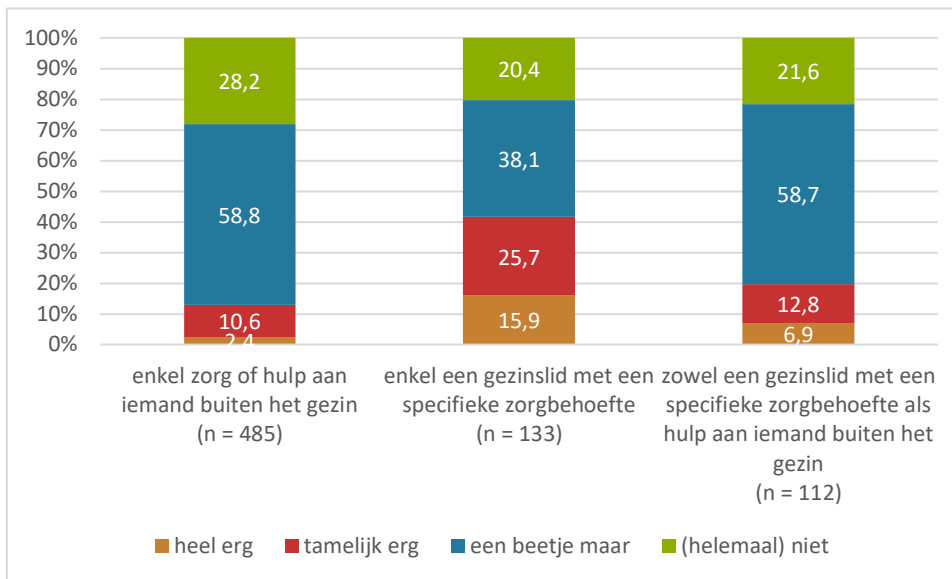
Significantieniveau: Verschil tussen 2016 en 2021: Pearson χ^2 met $p < 0,01$, ook na controle voor het verschil in steekproeftrekken.

BRON: GEZINSENQUÊTE 2016-2021

Figuur 11 differentieert de mate van belasting naargelang men binnen het gezin wordt geconfronteerd met een specifieke zorgbehoefte en/of men hulp verleent aan iemand buiten het gezin. Daaruit kunnen we opmaken dat het hebben van een gezinslid met een specifieke zorgbehoefte meer belastend is dan mantelzorg verlenen buitenshuis, of zelfs dan een combinatie van beide. Als er enkel zorg of hulp aan iemand buiten het gezin wordt gegeven, vindt 13% van de mensen dat heel erg of tamelijk erg belastend. Als er (enkel) een zorgbehoevend gezinslid is, rapporteert 41,6% de zorg als heel of tamelijk erg belastend. De gevonden verschillen zijn statistisch significant. Deze bevinding ligt in lijn met eerder onderzoek waaruit blijkt dat hoe nabijer de banden tussen zorgbehoevende en mantelzorger zijn, hoe belastender het hulp geven wordt ervaren (De Koker en Jacobs, 2008; Vandezande e.a., 2018).

Uit tabel 3 blijkt dat de mate waarin ouders die worden geconfronteerd met een specifieke zorgbehoefte en/of hulp verlenen aan iemand buiten het gezin belasting ervaren, niet samenhangt met geslacht, leeftijd of herkomst, noch met de leeftijd van het jongste kind in het gezin. Wel zien we dat hoger opgeleiden vaker zeggen dat ze enige vorm van belasting ondervinden van de hulp of zorg (samengeteld 79,4% tegenover respectievelijk 67,8% en 68,5% voor de respondenten met ten hoogste een diploma hoger en lager secundair onderwijs), net als gezinnen waar vrouwen voltijds werken (80,4% tegenover respectievelijk 72,9% en 73,9% voor gezinnen waarin vrouwen deeltijds en minder dan halftijds of niet werken). Gezinnen waar vrouwen niet of minder dan deeltijds werken zeggen daarentegen wel relatief vaker dat ze zich 'heel erg' belast voelen. Ook ouders in intacte gezinnen geven vaker aan enige vorm van belasting te ervaren (80,8% tegenover 61,9% van de alleenstaande ouders en 67,4% van de ouders in een samengesteld gezin). Grote gezinnen (vier kinderen of meer) voelen zich minder vaak tamelijk tot heel erg belast, maar gezinnen met drie kinderen voelen zich vaker tamelijk tot heel erg belast.

Figuur 11. Mate van belasting die gezinnen ervaren naargelang men in het gezin wordt geconfronteerd met een specifieke zorgbehoefte en/of hulp verleent aan iemand buiten het gezin (percentages)

Significantieniveau: Pearson χ^2 met $p < 0,001$.

BRON: [GEZINSENQUÊTE 2021](#)

Tabel 3. Mate van belasting die gezinnen ervaren voor wie in het gezin wordt geconfronteerd met een specifieke zorgbehoefte en/of hulp verleent aan iemand buiten het gezin (rijpercentages)

	(helemaal) niet	een beetje maar	tamelijk erg	heel erg	n
Totaal	25,9	54,8	13,7	5,6	737
Geslacht (n.s.)					
Leeftijd (n.s.)					
Herkomst (n.s.)					
Diploma *					
lager secundair onderwijs	31,5	51,5	11,0	6,0	96
hoger secundair onderwijs	32,2	48,7	14,9	4,2	182
hoger onderwijs of universiteit	20,5	59,8	13,6	6,0	441
Werkuren vrouw **					
voltijds	19,7	63,5	13,8	3,1	270
deeltijds	27,0	53,6	14,1	5,2	276
niet of minder dan halftijds	26,2	47,6	15,0	11,3	151
Gezinsvorm ***					
intact gezin	19,2	61,3	13,7	5,8	447
alleenstaande ouder	38,0	39,9	15,8	6,2	149
samengesteld gezin	32,6	52,4	10,6	4,4	88
Aantal kinderen *					
geen kinderen (meer)	/	/	/	/	28
1 kind	25,0	57,7	14,1	3,2	207
2 kinderen	26,2	55,8	12,6	5,4	313
3 kinderen	21,2	47,8	19,0	12,0	126
4 of meer kinderen	37,9	53,2	6,8	2,1	38
Leeftijd jongste kind (n.s.)					

Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Pearson χ^2 voor verschillen in de mate van belasting). Wanneer n < 100 zijn percentages minder betrouwbaar en wanneer n < 30 worden percentages niet meer weergegeven.

BRON: [GEZINSENQUÊTE 2021](#)

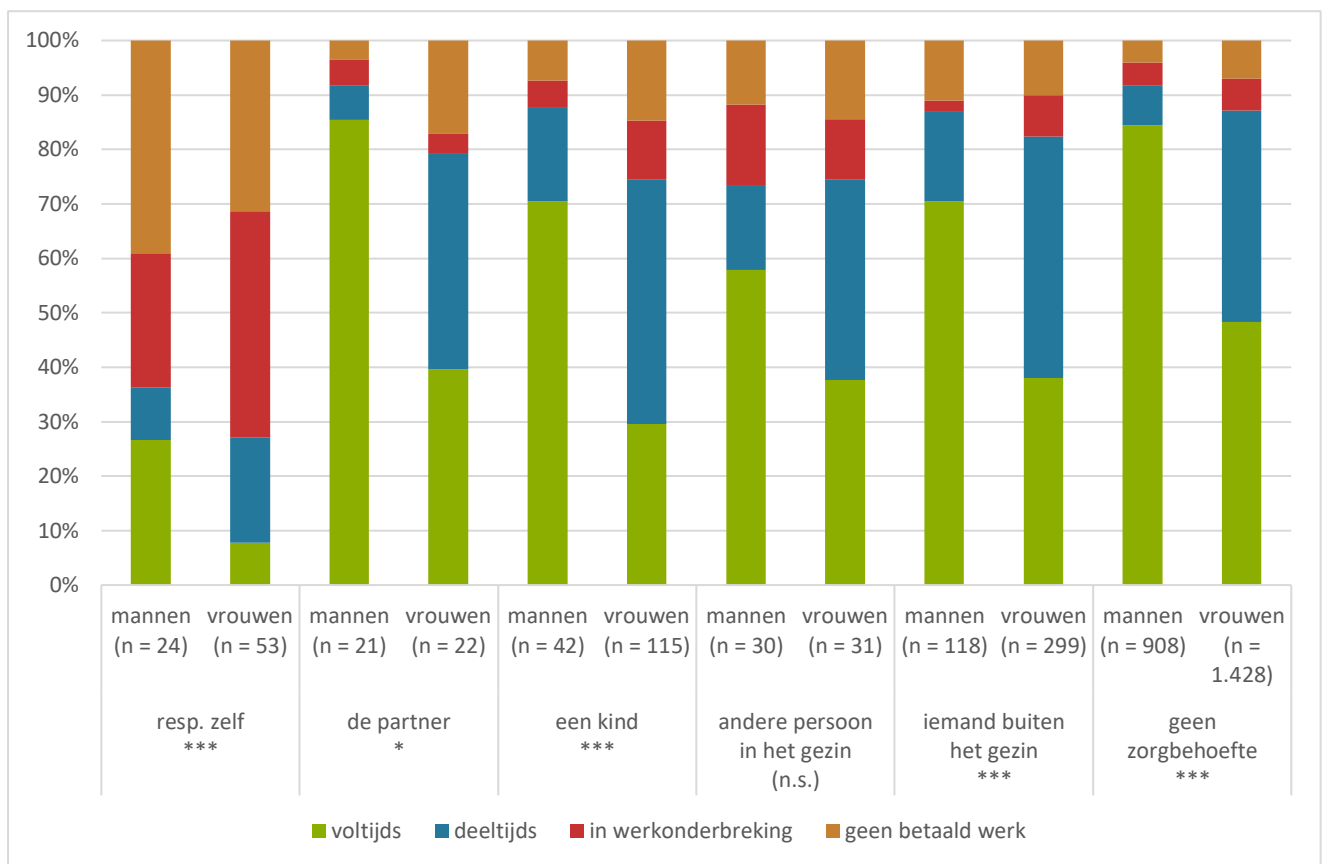
5 DE COMBINATIE ZORG EN WERK

Eerder stelden we vast dat vrouwen minder werken wanneer er een zorgbehoefte is, hetzij in het gezin (zie 2.1) hetzij wanneer ze aan iemand buiten het gezin hulp bieden (zie 3.1). We bekijken in figuur 12 de werksituatie (het arbeidsstelsel) van zowel mannen als vrouwen wanneer er een zorgbehoefte is in het gezin (naargelang het gezinslid dat zorg behoeft) én wanneer ze zelf hulp bieden aan iemand buiten het gezin⁷. We zetten dit af tegen de mannen en vrouwen die aangeven dat er niemand in het gezin is met een specifieke zorgbehoefte en geen zorg of hulp bieden aan iemand buiten het gezin.

⁷ We maakten een selectie van respondenten die aangaven 'zelf' hulp te bieden aan iemand buiten het gezin.

De verschillen in werksituatie tussen mannen en vrouwen zijn frappant, ook los van de zorgsituatie zij het niet altijd significant wellicht door de kleine aantallen respondenten waarop de cijfers zijn gebaseerd⁸. Vrouwen werken in alle situaties veel meer niet of deeltijds dan mannen. Verder zien we dat – vergeleken met een situatie zonder zorgbehoefte - meer mannen en vrouwen deeltijds of niet werken wanneer er een specifieke zorgbehoefte is in het gezin. Vrouwen werken het minst vaak voltijds wanneer ze zelf of wanneer een kind in het gezin een specifieke zorgbehoefte heeft. De weinige vaders in de gezinsenquête, wiens partner een specifieke zorgbehoefte heeft, lijken aan te geven dat dit niet per definitie betekent dat ze niet voltijds kunnen werken. Voor de vrouwen (in aantal even weinig) zien we wel dat zij minder werken wanneer de partner zorgbehoevend is.

Figuur 12. Werksituatie van mannen en vrouwen wanneer er een specifieke zorgbehoefte is in het gezin (naargelang het gezinslid dat zorg behoeft), wanneer er zorg of hulp wordt verleend aan iemand buiten het gezin en wanneer er geen zorgbehoefte is (percentages)

Significantieniveau: *p < 0,05; **p < 0,01; *** p < 0,001; n.s. niet significant (Pearson χ^2 voor verschillen in de werksituatie tussen mannen en vrouwen). Wanneer n < 100 zijn percentages minder betrouwbaar en wanneer n < 30 kunnen resultaten – hoewel hier nog weergegeven in de figuur – niet meer worden veralgemeend naar de populatie.

BRON: [GEZINSENQUÊTE 2021](#)

⁸ Meer resultaten over de verschillen in arbeidspositie tussen mannen en vrouwen zijn te lezen in ‘De werksituatie van ouders’ (Pasteels, 2023).

6 GEWENSTE HULP BIJ HET OPNEMEN VAN ZORG

De respondenten die aangaven dat er binnen- of buitenshuis mantelzorg werd gegeven in hun gezin, stelden we volgende open vraag: *'Wat zou u nog kunnen helpen bij het opnemen van deze zorg of het bieden van hulp? Waarom? Ik had graag ...'*. 174 personen beantwoordden deze vraag. De antwoorden codeerden we via NVivo 12.

In de antwoorden kunnen we drie categorieën van gewenste hulp onderscheiden. Ten eerste zijn er bepaalde elementen in de persoonlijke situatie van henzelf of van de hulpbehoevende persoon die behulpzaam zouden kunnen zijn. Ten tweede zijn er kenmerken die eigen zijn aan het hulpaanbod die al dan niet helpend zijn en tot slot zaken die eerder bij de overheid liggen. We bespreken deze drie categorieën van antwoorden achtereenvolgens.

6.1 ELEMENTEN IN DE PERSOONLIJKE SITUATIE VAN DE MANTELZORGER OF DE HULPBEHOEVENDE PERSOON

Mensen vragen vooral **meer tijd**. In de eerste plaats om (meer) voor de hulpbehoevende persoon te kunnen zorgen, maar soms ook om meer tijd voor zichzelf te hebben, omdat men zich overbelast voelt door de zorg.

Ik had graag Wat meer tijd om voor mijn moeder te zorgen (vrouw, 45-54 jaar, een samengesteld gezin met 1 kind, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Vaak specificeert men niet hoe men deze tijd zou kunnen krijgen, maar regelmatig vernoemde zaken zijn bijvoorbeeld minder gaan werken, het krijgen van meer professionele of informele hulp en een te lange afstand tot de hulpbehoevende persoon. Zoals gezegd hangt het willen hebben van meer tijd vaak samen met de **werksituatie**. Over het algemeen zouden veel mensen graag wat minder willen werken.

Ik had graag meer tijd bijvoorbeeld, 4/5 werken voor deze zorg (vrouw, 55 jaar en ouder, alleenstaande ouder met 2 kinderen, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Heel wat antwoorden in verband met werk, gingen over verlostelsels die men wil kunnen inzetten voor deze hulp of zorg, en over een hogere financiële tegemoetkoming voor dit verlot. Het is duidelijk dat de puzzel zorg en werk, inclusief het financiële aspect daarvan heel wat mantelzorgende gezinnen bezighoudt. Hier gaan we hieronder iets dieper op in onder het kopje 'elementen in de overheid'.

Er zijn ook mensen die net meer zouden willen werken, of ander werk zouden willen, bijvoorbeeld om financiële redenen. Of die een andere job willen gaan doen die beter combineerbaar is met de zorg.

I would love to have a well paid job. Because I have to provide money to help in those special needs (man, jonger dan 35 jaar in een intact gezin met 1 kind, zorgt voor iemand binnen en buiten het gezin, een beetje belast)

Heel wat mensen vragen ook om meer hulp voor de hulpbehoevende persoon. Van wie ze deze verwachten varieert, maar er zijn heel wat antwoorden die er op duiden dat men meer **hulp en steun** verwacht **van de eigen familie**. Vooral broers en zussen worden vernoemd, maar soms ook meer steun van de eigen partner.

Ik had graag gezien dat de andere broers/zussen van mijn man meer zorg zouden meedragen voor hun moeder (vrouw, 45 - 54 jaar in een intact gezin met 2 kinderen, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Ik had graag meer hulp van mijn 3 broers (vrouw, 45 - 54 jaar in een intact gezin met 1 kind, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Een aantal mensen zegt dat zij ook graag wat **dichter** bij de persoon met een hulpbehoefte zouden **wonen**, of in een kangoeroewoning:

Ik woon ver (vrouw, 55 jaar en ouder, intact gezin met 2 kinderen, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Ik had graag dichterbij mijn ouders gewoond (vrouw, 35 - 44 jaar in een samengesteld gezin met 2 kinderen, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Ik had graag een kangoeroewoning (vrouw, 45 - 54 jaar, alleenstaande moeder met 4 kinderen of meer, (helemaal) niet belast)

Sporadisch vernoemen respondenten ook hun **eigen houding** die ze zouden kunnen aanpassen:

Ik had graag neen durven zeggen! (man, 35 - 44 jaar in een samengesteld gezin met 2 kinderen, zorgt voor iemand buiten het gezin, tamelijk erg belast)

Een aantal mensen zou ook geholpen zijn met wat meer **begrip en emotionele steun**. Een respondent vernoemt ook lotgenotencontact.

Ik had graag erkenning gekregen voor alle zorg die ik aan anderen geef (vrouw, 35 - 44 jaar, intact gezin met 3 kinderen, zorgt voor iemand binnen en buiten het gezin, een beetje belast)

Ik had graag eerder contact gehad met andere mensen die zorg bieden om mee samen te werken en uitwisseling van ervaring mee te hebben (man, 45-54 jaar, alleenstaande ouder met 1 kind, zorgt voor iemand buiten het gezin, niet belast)

Tot slot vernoemen een zevental personen de **houding van de hulpbehoevende persoon**. Vooral het aanvaarden van hulp van derden blijkt een pijnpunt te zijn, maar sommige mantelzorgers missen ook erkentelijkheid en dankbaarheid voor de hulp die zij geven.

Mijn 86-jarige vader laat geen/weinig externe hulp toe (vrouw, 45 - 54 jaar, samengesteld gezin met 2 kinderen, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Ik had graag meer respect van de zorgvrager (man, 55 jaar en ouder, intact gezin met 4 of meer kinderen, zorgt voor iemand binnen het gezin, heel erg belast)

6.2 ELEMENTEN IN HET HULPAANBOD

Naast elementen in de persoonlijke situatie van de mantelzorger en/of de hulpbehoevende persoon vernoemen ook heel wat respondenten elementen in het hulpaanbod die hen zouden helpen bij het opnemen van de zorg en hulp. Enerzijds vragen heel wat mensen daarbij om toegankelijke(re) hulp, en anderzijds om meer hulp.

De vaakst voorkomende antwoorden op onze open vraag betreffen de **toegankelijkheid** van de hulp. Het gaat hierbij voornamelijk over de **betaalbaarheid** van de hulp, het **sneller** bieden van hulp en het bestaan van lange **wachlijsten**, de **onduidelijkheid** van het hulpaanbod en de **administratieve rompslomp** die het met zich meebrengt. Volgende citaten illustreren dit:

Ik had graag meer betaalbare hulp, bv. psycholoog (vrouw, 45 - 54 jaar, intact gezin met 1 kind, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Ik had graag betaalbare hulp, zonder extreem lange wachtlijsten (vrouw, 35 - 44 jaar, alleenstaande ouder met 2 kinderen, zorgt voor iemand binnen het gezin, heel erg belast)

WachtlIJst voor een permanent verblijf broer (reeds 51 jaar). Hij woont nog bij moeder (70 jaar!). Ik probeer als zus te helpen maar met gezin van 6 is dit moeilijk. Hij zou mogelijk nog 15 jaar op een plaats moeten wachten! En we zien toch regelmatig jongere "gasten" voorgaan met nog jongere ouders. Heel frustrerende en ongelooflijke situatie dat bejaarde ouders heel lang voor gehandicapte kinderen moeten zorgen (vrouw, 45 - 54 jaar, samengesteld gezin met 4 of meer kinderen, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Het vinden van gepaste hulp en opvang voor iemand met een beperking is een administratieve rompslomp met lange wachtrijen (vrouw, 45 - 54 jaar, alleenstaande ouder met 2 kinderen, zorgt voor iemand binnen het gezin, tamelijk erg belast)

Als ouder moet men zelf op zoek naar hulp: wat is er; waar kan ik terecht? Hulp van buitenaf zou super zijn op dit gebied (vrouw, 45 - 54 jaar, intact gezin met 2 kinderen, zorgt voor iemand binnen en buiten het gezin, een beetje belast)

Ik had graag minder papierwerk (man, 35 - 44 jaar, intact gezin met 3 kinderen, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Er zijn ook mantelzorgers die **gepastere of bekzamere hulp** willen voor de zorgvrager, meer **continuïteit** willen zien in de geboden zorg of graag zelf **meer contact** willen met de betrokken professionals. Volgende citaten illustreren deze toegankelijkheidsproblemen:

Ik had graag meer begeleiding op zijn maat, niet van hier naar daar doorverwezen worden (vrouw, jonger dan 35 jaar, intact gezin met 3 kinderen, zorgt voor iemand binnen het gezin, heel erg belast)

Ik had graag zorgcontinuëring voor mijn zoon in de leeftijd van 18 tot 21 jaar (man, 45 - 54 jaar, samengesteld gezin met 2 kinderen, zorgt voor iemand binnen het gezin, heel erg belast)

Ik had graag meer contact met de begeleiding van mijn partner (vrouw, jonger dan 35 jaar, intact gezin met 2 kinderen, zorgt voor iemand binnen en buiten het gezin, tamelijk erg belast)

Naast toegankelijke hulp, tonen heel wat antwoorden ook aan dat er behoefte is aan **meer professionele hulp of diensten** in de zorgsituatie.

Ik had graag extra hulp voor mijn zoon zodat ik ook wat meer tijd voor mezelf kan nemen. Heel mijn verlof/vrije tijd gaat op aan hem (maar dit doe ik wel met heel veel plezier, maar is soms heel vermoeiend) (vrouw, 35 - 44 jaar, alleenstaande ouder van 1 kind, zorgt voor iemand binnen het gezin, heel erg belast)

Ik had graag Meer medische hulpmiddelen voor een grotere zelfstandigheid aan mijn kind te kunnen geven (vrouw, jonger dan 35 jaar, intact gezin met 2 kinderen, zorgt voor iemand binnen het gezin, heel erg belast)

Ik had graag activiteiten voor oudere/alleenstaande mensen (vrouw, 35 - 44 jaar, samengesteld gezin met 1 kind, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Ik had graag een poetsvrouw bij mijn ouders en psychologische hulp (vrouw, 45 - 54 jaar, alleenstaande ouder met 2 kinderen, zorgt voor iemand binnen en buiten het gezin, niet belast)

6.3 ELEMENTEN IN DE OVERHEID

Tot slot worden ook elementen benoemd die deel (kunnen) zijn van een overheidsbeleid en die helpend zouden zijn bij het opnemen van de zorg. De twee vaakst vernoemde zaken zijn **werk** en **financiële steun**. Deze hangen gedeeltelijk samen. Zoals hierboven reeds vermeld gingen heel wat antwoorden in verband met werk over verlostelsels die men wil kunnen inzetten voor deze hulp of zorg, en over een hogere financiële tegemoetkoming voor dit verlof. Onderstaande antwoorden illustreren dit:

Ik had graag een of andere financiële aanvulling zodat je als alleenstaande ouder met een zorgbehoevend kind halftijds of 4/5de kan gaan werken en toch nog rondkomt om de eindjes aan elkaar te knopen (vrouw, 35 - 44 jaar, alleenstaande ouder met 1 kind, zorgt voor iemand binnen het gezin, tamelijk erg belast)

Ik had graag een extra betaalde dag om mijn ouders te helpen (vrouw, 45 - 54 jaar, samengesteld gezin met 1 kind, zorgt voor iemand buiten het gezin, niet belast)

Het is financieel niet haalbaar om zorgverlof te nemen. Een hogere tussenkomst zou hier welkom zijn. -> Onbegrijpelijk dat zorgverlof/palliatief verlof niet is gelijkgesteld voor o.a. vakantie. Het jaar nadien, extra straf, nog minder tijd (vrouw, 45 - 54 jaar, alleenstaande ouder met 2 kinderen, zorgt voor iemand buiten het gezin, tamelijk erg belast)

Een financiële tegemoetkoming voor de zorg of voor de inschakeling van professionele hulp wordt soms ook vermeld:

Ik had graag meer financiële steun want hulpverlening is erg duur (vrouw, 45 - 54 jaar, alleenstaande ouder met 3 kinderen, zorgt voor iemand binnen het gezin, een beetje belast)

Ik had graag kleine financiële tegemoetkoming (vrouw, 45 - 54 jaar, intact gezin met 4 of meer kinderen, zorgt voor iemand buiten het gezin, een beetje belast)

Daarnaast zijn er respondenten die meer afstemming willen zien tussen de federale en Vlaamse overheidsdiensten en worden ook de strenge visum-regelingen vernoemd, die mensen ervan kunnen weerhouden om te zorgen voor hun zorgbehoevende familieleden die wonen in het buitenland.

7 SAMENVATTEND BESLUIT

In deze bijdrage focussen we op de mantelzorg die binnen en buiten gezinnen in Vlaanderen gegeven wordt. We onderzoeken een aantal kenmerken van deze gezinnen en van de verstrekte zorg en hulp. Waar mogelijk vergelijken we deze met de resultaten uit de gezinsenquête uit 2016.

In 10% van de gezinnen in Vlaanderen is er (minstens) één gezinslid met een specifieke zorgbehoefte omwille van een beperking, ziekte of ouderdom. Dit is een kleine, maar significante stijging in vergelijking met 2016, toen het percentage 7% bedroeg. We vinden een aantal verschillen naar achtergrondkenmerken. Zo stijgt het aandeel gezinnen met een specifieke zorgbehoefte met de leeftijd van de respondent. Dit is voornamelijk zo voor de mannelijke respondenten, voor vrouwen is de stijging niet significant. Personen met een lager opleidingsniveau hebben vaker één of meerdere gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte dan personen die hoger opgeleid zijn. Wanneer de vrouw in het gezin minder werkt, is er vaker ook een specifieke zorgbehoefte in het gezin dan wanneer de vrouw meer werkt. We zien dat zowel mannen als vrouwen minder werken wanneer er een zorgbehoefte in het gezin is dan als er geen is, maar in een aantal gevallen is dit verschil voor vrouwen meer uitgesproken dan voor mannen. Een specifieke zorgbehoefte komt vaker voor bij alleenstaande ouders dan bij intacte of samengestelde gezinnen. We zien een hoger percentage gezinnen met een specifieke zorgbehoefte bij de gezinnen met geen of met drie kinderen. Tot slot zien we een lager percentage gezinnen met een specifieke zorgbehoefte bij de gezinnen waarvan het jongste kind tussen 0 en 3 jaar is.

Van de gezinnen met een gezinslid met een specifieke zorgbehoefte omwille van een beperking, ziekte of ouderdom, geeft 39% van de respondenten aan beroep te doen op betaalde hulp voor de zorg voor deze persoon. Vergeleken met 2016, toen 25% van de respondenten aangaf hiervoor beroep te doen op betaalde hulp, is dat een stijging met bijna 15 procentpunten. In de grote meerderheid van de gevallen gaat het om ambulante of mobiele hulp. Een veel kleiner percentage maakt gebruik van residentiële of semi-residentiële hulp. De meeste mensen zijn tevreden over de betaalde hulp, maar zo'n 30% is dat niet: 26% zegt dat de hulp maar een beetje geholpen heeft, en 4% zegt (helemaal) niet. Bepaalde groepen respondenten zeggen minder

gebruik te maken van betaalde hulp dan anderen: het gaat om mannen, personen met een niet-EU⁺-herkomst, personen met een lager opleidingsniveau, intacte gezinnen en gezinnen met kinderen tussen 3 en 6 jaar oud.

Deze resultaten wijzen op mogelijke kwetsbaarheden van de groepen die vaker een zorgbehoefte hebben in het gezin en/of die minder gebruik maken van betaalde zorg. We denken met name aan alleenstaande ouders (meer zorgbehoefte) en personen met een niet-EU⁺-herkomst (minder vaak betaalde hulp). De groep van personen met een lagere opleiding stapelt de kwetsbaarheden op: zij hebben vaker een gezinslid met een zorgbehoefte, maar maken minder gebruik van betaalde zorg dan de hoger opgeleide groepen.

We vroegen ook naar de redenen om geen beroep te doen op betaalde hulp bij een specifieke zorgbehoefte. Er werd het vaakst vermeld dat er geen behoefte was of dat men het zelf wilde oplossen, maar ook meer aanbodgerelateerde redenen kwamen aan bod. Zo vermeldt 13% de kostprijs als reden, kent 11% het hulpaanbod niet en zegt 7% dat er geen gepast aanbod in de buurt was.

Vervolgens vroegen we of het gezin hulp biedt of zorg draagt voor iemand buiten het gezin. Dit is het geval voor 18% van de gezinnen in Vlaanderen. Dit is een significante toename ten aanzien van 2016, toen het percentage 8% bedroeg. Dit kunnen we verklaren in het licht van de coronapandemie waar men wellicht vaker hulp verleende aan kwetsbare personen om ze niet bloot te stellen aan het virus, we denken dan bijvoorbeeld aan het doen van boodschappen. Daarnaast kunnen we een mogelijk methode-effect niet uitsluiten. We hebben de vraagstelling ietwat ruimer geformuleerd dan in 2016 waardoor mogelijks meer respondenten zich herkennen als zorgverlener. Meestal wordt er gezorgd voor één of beide ouders van de respondent (55%), vervolgens voor de schoonouders (30%). Er wordt in 2021 wat minder vaak hulp gegeven aan schoonouders en wat vaker aan 'andere familieleden'.

Vrouwen en personen met een hogere leeftijd rapporteren vaker dat zij of hun gezin mantelzorg buitenshuis verlenen. Het geslachtsverschil wordt bovendien groter naarmate de leeftijd van de persoon stijgt: zowel mannen als vrouwen geven meer mantelzorg buitenshuis als ze ouder zijn, maar het verschil tussen beide geslachten wordt groter met de leeftijd. Voorts is er meer mantelzorg buitenshuis in gezinnen van personen met een Belgische herkomst dan bij gezinnen van personen met EU⁺- of niet-EU⁺-herkomst. Voor een deel van deze gezinnen verblijven de ouders en schoonouders nog in het land van herkomst. Zorg of hulp bieden is dan niet evident. Er wordt meer mantelzorg buiten het gezin gegeven naarmate de vrouw in het gezin minder werkt. Alleenstaande ouders geven significant vaker mantelzorg buiten het gezin dan intacte of samengestelde gezinnen. De groep van alleenstaande ouders is dus opnieuw een potentieel kwetsbare groep. Tot slot geven gezinnen met jongste kinderen in de leeftijdscategorieën 3-5 jaar en 18-24 jaar iets vaker mantelzorg buiten het gezin dan de andere gezinnen.

Als we de cijfers van zorg binnen en buiten het gezin samen bekijken zien we dat bij ongeveer drie op vier gezinnen in Vlaanderen (76%) er geen mantelzorg verleend wordt. 15% geeft enkel zorg of hulp aan iemand buiten het gezin en 6% heeft enkel een gezinslid met een specifieke zorgbehoefte. Tot slot zegt 4% van de respondenten dat er zowel een gezinslid met een specifieke zorgbehoefte is, als dat er hulp wordt verleend aan iemand buiten het gezin. We kunnen dus stellen dat er in 24% van de gezinnen in Vlaanderen mantelzorg verleend wordt. Dit is beduidend en significant meer dan in 2016, toen 14% van de gezinnen dit rapporteerde. Alle bevraagde vormen van mantelzorg zijn toegenomen, maar de zorg buiten het gezin het meest.

De meerderheid van de mensen vindt de zorg niet of maar een beetje belastend. 13,7% noemt de hulp of zorg 'tamelijk erg' belastend en 5,6% zegt dat het 'heel erg' belastend is. Het is hierbij opvallend dat een aantal groepen die we eerder benoemden als kwetsbaar (omdat zij meer mantelzorg opnemen) een minder hoog niveau van belasting rapporteren. Het zijn met name voornamelijk de hoger opgeleiden die zeggen dat ze enige vorm van belasting ondervinden, net als gezinnen waar vrouwen voltijds werken. Ook ouders in intacte gezinnen

geven vaker aan enige vorm van belasting te ervaren dan alleenstaande ouders of samengestelde gezinnen. We mogen de druk die mantelzorg kan leggen op deze gezinnen dus zeker niet onderschatten. Bovendien geven andere resultaten uit de gezinsenquête 2021 aan dat gezinnen relatief weinig steun ervaren uit hun omgeving bij het opnemen van mantelzorg (Bronselaeer en Van Der Gucht, 2023) en in vergelijking met andere domeinen, respondenten ook minder steun van de eigen partner rapporteren (Emmery en Pasteels, 2022).

We zien een significante daling van het belastingsniveau bij de gezinnen die mantelzorg geven in vergelijking met 2016. Uit dit en eerder onderzoek blijkt dat het hebben van een gezinslid met een specifieke zorgbehoefte belastender is dan mantelzorg verlenen buiten het gezin, of zelfs dan een combinatie van beide. Onze hypothese is dan ook dat de relatief sterkere stijging van mantelzorg buitenshuis zorgt voor een relatief lagere gemiddelde belasting dan in 2016.

Om de onderzoeksvraag ‘Wat kan mantelzorgers helpen bij het opnemen van de zorg of hulp die ze bieden?’ te beantwoorden, maken we gebruik van een open vraag. De personen die mantelzorg binnen- of buitenshuis geven konden deze vraag beantwoorden. We kunnen ruwweg drie categorieën onderscheiden van wat gezinnen zou kunnen helpen bij het opnemen van mantelzorg:

(1) Elementen in de persoonlijke situatie van de mantelzorger en/of de hulpbehoevende persoon

Gezinnen vragen vaak in de eerste plaats om meer tijd. Tijd voor de zorg voor de hulpbehoevende persoon, maar ook voor zichzelf. Hiervoor wil men minder gaan werken, of vraagt men om meer hulp. Professionele hulp, maar eveneens meer hulp van de eigen familie. De lange afstand tot de hulpbehoevende persoon kan een struikelblok zijn. Een aantal mantelzorgers vraagt ook om meer begrip en emotionele steun. Tot slot wordt binnen deze categorie antwoorden ook de houding van de hulpbehoevende persoon vermeld, soms heeft deze het moeilijk om externe hulp te aanvaarden of (voldoende) erkentelijk te zijn naar de mantelzorger toe.

(2) Elementen in het hulpaanbod

Zoals al aangehaald vragen heel wat respondenten om meer professionele hulp of diensten in de zorgsituatie. Hiernaast is de toegankelijkheid van die hulp een erg belangrijk thema. Het gaat met name over de betaalbaarheid ervan, de lange wachttijden en wachtlijsten, de onduidelijkheid van het aanbod en de administratieve rompslomp. Voorts kwamen een gepaster hulpaanbod, continuïteit in de zorg en meer contact met de professionals aan bod in de antwoorden. We kunnen deze resultaten verbinden aan de antwoorden die men gaf op de vraag waarom men geen beroep doet op betaalde hulp voor het zorgbehoevende gezinslid. Ook hier werden de kostprijs, onbekendheid met het hulpaanbod of de (on)gepastheid van de hulp aangehaald als belangrijke aanbodgerelateerde redenen. Wachttijden, wachtlijsten en de administratieve rompslomp zijn hierbij dus belangrijke aanvullingen.

(3) Elementen in de overheid

Een heel aantal mantelzorgers wenst gebruik te maken van een verlofstelsel dat men kan inzetten voor de mantelzorg. Maar voor velen van hen is dit financieel niet haalbaar. Er wordt dan ook voor een hogere vergoeding gepleit en/of voor een uitbreiding van de huidige verlofmogelijkheden. Hiernaast wordt een financiële tegemoetkoming voor de zorg of de inschakeling van professionele hulp soms ook vermeld.

8 BELEIDSAANBEVELINGEN

Bijna een kwart van de gezinnen in Vlaanderen (24%) wordt in het voorjaar van 2021 geconfronteerd met een extra zorgbehoefte bovenop de gebruikelijke zorg voor de kinderen, zij het omdat men zelf of een ander gezinslid een specifieke zorgbehoefte heeft omwille van een beperking, ziekte of ouderdom, zij het omdat men hulp verleent of zorg draagt voor iemand buiten het gezin, of allebei. We zien in de gezinsenquête dat er minder wordt gewerkt in gezinnen waar een gezinslid is met een specifieke zorgbehoefte omwille van een beperking,

ziekte of ouderdom, en in mindere mate wanneer er zorg wordt opgenomen voor, of hulp wordt verleend aan iemand buiten het gezin. Dit geldt voor zowel mannen als vrouwen, maar bij vrouwen is dat in sterkere mate het geval. Dit is, hoewel niet onverwacht, een belangrijke vaststelling, want al te vaak wordt over het hoofd gezien dat **niet- (of minder) actieven op de arbeidsmarkt mogelijk niet nog meer activeerbaar zijn omwille van zorgbehoeften in het gezin of de omgeving.**

De overheid moet ook oog hebben voor **kwetsbare gezinnen** wat mantelzorg betreft:

- Zo zijn alleenstaande ouders kwetsbaar. We zien immers dat ze vaker aangeven dat er een zorgbehoefte is in het gezin, maar ook dat ze vaker zorg verlenen buiten het gezin.
- Als er een zorgbehoefte is in het gezin, geven ouders met een niet- EU⁺-herkomst minder vaak aan dat ze beroep doen op betaalde hulp daarvoor.
- Lager opgeleide ouders accumuleren kwetsbaarheden wat betreft zorgbehoeften want ze geven zowel vaker aan zorg te behoeven in het gezin, maar doen ook minder vaak beroep doen op betaalde hulp voor deze zorg.
- We mogen de druk die mantelzorg kan leggen op gezinnen niet onderschatten. De gezinnen waarin over het algemeen wat minder mantelzorg aanwezig is, rapporteren vaker een hoger belastingsniveau als die mantelzorg er wel is. Het gaat met name over hoger opgeleiden, gezinnen waar vrouwen voltijds werken en ouders in intacte gezinnen. Bovendien ervaren gezinnen relatief weinig steun uit hun omgeving voor de mantelzorg die ze bieden (Bronselaer en Van Der Gucht, 2023).

Daarnaast zien we ook dat, en dat ligt in lijn met voorgaand onderzoek, nog steeds met name oudere vrouwen meer hulp verlenen aan of zorg dragen voor iemand buiten het gezin. Voor deze vrouwen blijft de combinatie zorg en werk een feit ook op latere leeftijd. Voor deze vrouwen, ook wel de 'sandwichgeneratie' genoemd omdat ze als het ware geplet zitten tussen zorg voor de kinderen en zorg voor de ouders, blijft de genderkloof in zorg persistent en komt deze bovenop de genderkloof in de gezinstaken die we elders in de gezinsenquête ook nog steeds vaststellen (zie 'De taakverdeling in gezinnen' (Audenaert,2023) en 'De werksituatie van ouders' (Pasteels, 2023)). Het zou mooi zijn mochten, nu ook van oudere vrouwen wordt verwacht dat ze actief blijven op de arbeidsmarkt, mannen gelijke tred houden in het opnemen van zorg voor of verlenen van hulp aan personen buiten het gezin. We moeten er dan ook over waken, bv. in het Mantelzorgplan, dat wanneer er appel wordt gedaan op mantelzorgers, niet alleen appel gedaan wordt op vrouwen om deze zorg op te nemen.

Wat het **hulpaanbod** betreft, de resultaten uit de gezinsenquête geven aan dat er nog ruimte is voor een verruiming van het aanbod en een verhoging van de toegankelijkheid. Redenen voor het niet gebruiken van betaalde hulp voor de mantelzorg in het gezin zijn de kostprijs en een te beperkt aanbod in de buurt. Daarnaast vermelden gezinnen ook dat ze het aanbod niet voldoende kennen en dat de hulp te traag komt en/of dat er wachtlijsten zijn. Ook moet worden ingezet op een verbetering van het aanbod. Immers drie op tien gebruikers van zorg geven aan niet of slechts een beetje maar te zijn geholpen door de betaalde hulp.

Wanneer we dan vragen wat gezinnen nog zou kunnen helpen bij het opnemen van mantelzorg, dan geven gezinnen een heel scala aan suggesties mee die elk een verkenning verdienen, maar bovenal wordt **meer tijd** gevraagd. Meer tijd om zorg op te nemen en meer tijd voor zichzelf. Het verlofstelsels uitbreiden, de voorwaarden ervan verbeteren (bv. impact op jaarlijks verlof verminderen) en in het bijzonder een hogere financiële tegemoetkoming voor mantelzorgverlof zijn elementen die zullen bijdragen aan het kunnen opnemen van zorg.

9 REFERENTIES

- Audenaert, V. (2022a) *Gezinsenquête 2021: Methodologisch Rapport*. Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. www.gezinsenquête.be
- Audenaert, V. (2022b) *Gezinsenquête 2021: Wie nam deel aan de gezinsenquête?* Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. www.gezinsenquête.be
- Audenaert, V. (2022c) *Gezinsenquête 2021: De samenstelling van het gezin. Gezinnen in Vlaanderen over hoe het gezin er uit ziet, wie bij het gezin hoort, waar gezinsleden wonen, over hun kindwens en wat men liever anders had gezien in de samenstelling van het gezin*. Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. www.gezinsenquête.be
- Audenaert, V. (2023) *Gezinsenquête 2021: De taakverdeling thuis. Gezinnen in Vlaanderen over wie welke soort gezinstaken op zich neemt en hoe tevreden ze zijn met de verdeling van de gezinstaken*. Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. www.gezinsenquête.be
- Bronselaer, J. & Van der Gucht, A. (2023). *Gezinsenquête 2021: Het sociaal leven van ouders. Gezinnen in Vlaanderen over hun deelname aan sociale activiteiten, het sociale netwerk, de steun die men van het netwerk krijgt en de tevredenheid met het sociale leven*. www.gezinsenquête.be
- Bronselaer, J., Vandezande, V., Vanden Boer, L. en Demeyer, B. (2016) *Sporen naar duurzame mantelzorg. Hoe perspectief bieden aan mantelzorgers?*, Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.
- De Koker, B. en Jacobs, T. (2008) 'Hoe zwaar weegt de mantel? Determinanten van de ervaren zorgbelasting bij Vlaamse mantelzorgers'. In Bracke, P. *Ziekte, gezondheid en samenleving. Een bloemlezing van gezondheidssociologisch onderzoek* (pp. 135-164). Leuven: Acco.
- Emmery, K. & Pasteels, I. (2022). *Gezinsenquête 2011: De relatie met de partner. Gezinnen in Vlaanderen over de relatie met de partner, relatiekwaliteit, steun van de partner, tevredenheid met de partnerrelatie en het gebruik van relatieondersteuning*. www.gezinsenquête.be
- Pasteels, I. (2023) *Gezinsenquête 2021: Ouders en hun werksituatie. Gezinnen in Vlaanderen over hun huidige arbeidsstatus, beroepsstatuut, arbeidsstelsel, de gepresteerde werkuren, het woon-werkverkeer en de jobtevredenheid*. Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. www.gezinsenquête.be
- Statistiek Vlaanderen (2021) *SV-bevraging - Informele zorg*, <https://www.vlaanderen.be/statistiek-vlaanderen/zorg/informele-zorg>, bezocht op 15 juli 2022.
- Vandezande, V., Bronselaer, J., Vanden Boer, L. en Demeyer, B. (2018) 'Mantelzorgbelasting ontrafeld. Dimensies in de ervaren belasting van mantelzorgers en de rol van sociale steun', *Sociologos*, volume 39, nummer 4, pp 354-375.
- Vandezande, V., Demeyer, B., Denies, K. en Bronselaer, J. (2021) *De (on)zichtbare leefwereld van jonge mantelzorgers. Kwantitatief en kwalitatief onderzoek bij jonge mantelzorgers, hun ouders en schoolprofessionals vanuit het LISO-onderzoek*, Brussel: Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin.

Bronvermelding:

De gezinsenquête is eigendom van de Vlaamse overheid. Bij gebruik van informatie uit deze bijdrage moet de volgende bronvermelding worden opgenomen: 'Vandezande, V. & Audenaert, V. (2023). *Gezinsenquête 2021: Mantelzorg in gezinnen. Gezinnen in Vlaanderen over gezinsleden met een specifieke zorgbehoefte, het gebruik van betaalde hulp en of men zorg opneemt voor iemand buiten het gezin*. Vlaamse overheid, Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. www.gezinsenquête.be